

НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА МОДЕЛЬ ЙОГО КОНСТРУЮВАННЯ

В доповіді здійснений соціологічний аналіз проблеми насильства над дітьми в сім'ї та її соціокультурної зумовленості на основі конструктивістського підходу. Особлива увага приділяється соціокультурним чинникам цього явища і каналам його трансляції у соціальній реальності. Також підкреслюється значення дискурсу символічного повідомлення та образу насильства, що транслюється через комунікаційні канали, і його інтерпретації в суспільній та індивідуальній свідомості. Автор розглядає теоретичний контекст відтворення і легітимації явища сімейного насильства над дітьми та пропонує авторську модель процесу його конструювання як соціокультурного феномену.

Ключові слова: насильство над дітьми в сім'ї, соціокультурні чинники, комунікативні канали, дискурс, інформаційні коди, конструювання, легітимація.

В докладе осуществлен социологический анализ проблемы насилия над детьми в семье и ее социокультурной обусловленности на основе конструктивистского подхода. Особенное внимание уделяется социокультурным факторам этого явления и каналам его трансляции в социальной реальности. Также подчеркивается значение дискурса символического сообщения и образа насилия, которое транслируется через коммуникационные каналы, и его интерпретации, в общественном и индивидуальном сознании. Автор рассматривает теоретический контекст воспроизведения и легитимации явления семейного насилия над детьми и предлагает авторскую модель процесса его конструирования как социокультурного феномена.

Ключевые слова: насилие над детьми в семье, социокультурные факторы, коммуникативные каналы, дискурс, информационные коды, конструирования, легитимация.

In the report is carried into practice the sociological analysis of the problem of violence above the children in family and its sociocultural causation (predetermination) on the basis of constructive

approach. Special attention is paid to sociocultural factors of this phenomenon and its channels of broadcast in public reality. Here is also emphasised the sense of symbolic message discourse of violence which is broadcasted through communication channels, and its interpretation in public (social) and individual consciousness. The author considers the theoretical context of reproduction and legitimacy of phenomenon of violence above the children in family and proposes author's pattern of this design (construction) as sociocultural phenomenon.

Key words: family violence above children, sociocultural factors, communicative channels, discourse, informational codes, construction (design), legitimacy.

Проблема насильства актуальна протягом усіх етапів розвитку суспільства, адже є одним з елементів стратегії суспільної та індивідуальної поведінки. В останні десятиліття все більше занепокоєння викликає соціальна проблема родинного насильства, особливо щодо дітей. Під час опитування Українського інституту соціальних досліджень імені О. Яременка «Права дітей в Україні: реалії та виклики після 20 років Незалежності», що тривало протягом 15-30 квітня 2012 року серед дітей 10-17 років, 10 % опитаних дітей відповіли, що їх фізично карають вдома, а 57% зазначили, що їх сварять використовуючи ненормативну лексику [1]. За даними Міністерства внутрішніх справ України, за 2011 рік було прийнято більше 100 000 звернень за фактами насильства в сім'ї [2, с. 276]. Тому обмеження розповсюдження родинного насильства є одним з головних завдань соціальної політики держави. Але розробка комплексної системи запобігання цьому явищу потребує дослідження його глибинних витоків та різносторонніх характеристик.

Відповідно до поглядів Ю. Бездверного і М. Колінько, насилля є феноменом конкретно історичним. В кожен історичну епоху воно мало свої особливості і функції, значення та міра його змінювалися [3, с. 176]. Ми ж підтримуємо твердження, що поряд з історичною насильство має також соціокультурну зумовленість, які треба розглядати у їх взаємозв'язку. Історичний і соціокультурний контексти домашнього насильства над дітьми перетинаються саме в тому полі, де найперше детермінантами явища розглядаються уявлення про насильство як норму, силу, владу і домінування сильнішого (часто чоловіка), усталений образ мужності і переваги того, хто є насильником.

Рамки нашої доповіді будуть окреслені вивченням соціокультурного аспекту жорстокого ставлення до дітей в сім'ї, адже вважаємо його одним з домінуючих факторів існування цієї проблеми в українському суспільстві. Метою дослідження є запропонувати концепцію конструювання явища насильства над дітьми в сім'ї як соціокультурного

феномену, що дасть змогу розширити розуміння та інтерпретацію його змісту, і в подальшому може сприяти вдосконаленню комплексних рекомендацій превенції цієї проблеми.

Соціокультурний аспект насильства було розглянуто у концепціях Б. Скінера (соціокультурні стимули насильства), Ф. Ніцше (культурологічна зумовленість насильства), Р. Барта (насильство і мова), Д. Жмурова (насильство в літературі), Н. Вольфгана і Ф. Феракуті (субкультура насильства), П. Бурдьє (символічна влада і насильство), Д. Метілкі (насильство як соціокультурний феномен). Роль соціокультурних чинників у виникненні насильства в сім'ї визначають у своїх концепціях Л. Берковіц, Р. Хілл, Г. О'Брасн, В. Штайнец, Р. Дж. Геллес, М. Штраус, Т. Гончарова, І. Фурманов, Г. Мошак, Н. Костенко, Д. Йосипів, О. Бойко, О. Данилова та інші. Зазвичай тут йдеться про усталений патріархальний тип культури як культури насильства і розуміння його як родового поняття.

Як бачимо, досліджувана нами тема розроблена дослідниками з галузей психології, філософії, юриспруденції та соціології, але дефіцит становить соціологічне осмислення соціокультурної інтерпретації насильства над дітьми в сім'ї, яке полягає у міждисциплінарному системно-критичному аналізі цього явища як конструйованого феномену соціальної реальності, крізь призму синтезу досвідних характеристик індивідів та постійно змінного суспільного буття.

Щодо теорій соціального конструювання, то вони розроблені у вченнях Т. Лукмана і П. Бергера (конструювання соціальної реальності), Т. Юкимової (соціальне конструювання реальності), М. Спектора, Дж. Кітсьюза (конструювання соціальних проблем) та ін.. Ми не будемо детально розглядати ці концепції, але послугуємося їх твердженням про те, що наша реальність є соціально конструйованою. Якщо взяти за концептуальну основу теорію Т. Лукмана та П. Бергера, то досліджуване нами явище буде інтерпретуватися як соціокультурний феномен, що є своєрідним побутовим знанням про практику внутрішньої поведінки у родині, що присутнє в соціальній реальності та є інтерсуб'єктивним за своєю природою. В нашому випадку насильство репродукується соціальною структурою, передається як досвід та модель поведінки іншим, потім зберігається у свідомості індивідів. Стереотипність явища насильства над дітьми гарантує його запам'ятовуваність та відтворення через покоління і стає об'єктивованим у знаковій системі суспільства [4, с. 110-113]. Отже, можна вважати, що насильство над дітьми є феноменом соціальної реальності, який тісно пов'язаний із повсякденним життям і проходить процес габітуляції, який інтерпретується у теорії Лукмана та Бергера як процес під час якого будь-які дії суб'єктів

стають звичними, типовими у соціальній реальності [там же, с. 89-90]. В рамках нашого дослідження можемо припустити, що явище насильства над дітьми, як елемент соціальної реальності, є таким соціокультурним конструктом, його значення у суспільній свідомості є легітимним, ціннісно-нормативним та символічним.

Застосовуючи конструктивістський та системний соціологічні підходи до інтерпретації явища родинного насильства над дітьми як соціокультурного феномену, доцільно також інтегрувати його у понятійну систему П. Бурдьє. Тут слід застосувати його теорію про практику та габітус [5, с. 101-129]. Оскільки ми розуміємо сімейне насильство щодо дітей як систему побутових практик, то можна припустити, що воно є інтеріоризованою складовою внутрішньосімейних відносин, а також в процесі соціалізації стає частиною індивідуального габітусу.

Перш ніж продовжити інтерпретацію явища домашнього насильства над дітьми як соціального конструкту і безпосередньо перейти до опису авторського концепту соціокультурної моделі його конструювання, окреслимо основні соціокультурні чинники жорстокого ставлення до дитини в сім'ї, які, на нашу думку, є детермінантною основою його виникнення та сталості у батьківсько-дитячих взаєминах:

- встановлена рольова поведінка внутрішньосімейних відносин та рольові характеристики членів сім'ї. Серед яких: домінуюча роль батьків щодо дитини, визнання її нижчого статусу, залежності та підвладності; часте уявлення про дітей як про власність, чи сприймання їх образу як власного відтворення себе;

- загальноприйняті суспільні цінності та норми поведінки в сім'ї, моральна допустимість та легітимність застосування насильства щодо дитини в суспільстві. На цьому рівні проблему становить також модель поведінкових і нормативних уявлень щодо способів та методів виховання дитини; відмінності у ціннісних орієнтаціях та культурна поляризація моральних установок та звичаїв у сфері взаємозв'язків між поколіннями, зумовлена вимогами та потребами часу, що відбувається під впливом ціннісно-моральних та нормативних уявлень кожного покоління;

- культурні уявлення про насильство як ефективний метод впливу на дитину [6, с. 13], допустимість застосування у суспільстві насильства як такого;

- до передумов і основ насильства належить також його інтерпретація у полі поняття субкультури насильства, що проявляється через протиріччя систем цінностей, які існують в суспільстві [7, с. 44-45]. Якщо застосувати поняття субкультури до родинного насильства над дітьми, можемо сказати, що субкультура сімейного насильства має глибоко латентний

характер, а також передається через моделювання чи наслідування поведінки і має свої дискурсивні практики;

- відтворення або підтримка негативних традицій у сім'ї та суспільстві (наприклад алкоголізму та наркоманії) та усталена модель поведінки з дітьми;
- трансляюча, комунікативна та самовідтворююча функції родинного насильства над дітьми як чинників його буття.

Одна із проблем, які виникають на межі соціоісторичного та соціокультурного підходів до розуміння сімейного насильства, є проблема визначення процесу трансляції соціокультурних дискурсів насилля та відтворення моделей жорстокої поведінки між поколіннями. Один із запропонованих варіантів її вирішення належить І. Фурманову, який визначив процеси передачі батьками явища насильницьких взаємовідносин у сім'ї дітям. Серед них він виділяє копіювання, наслідування та ідентифікацію [8]. Кожен з цих процесів визначається як комплексна детермінована модель передачі жорстокої поведінки в родині. Ці процеси ми можемо застосувати також і до способів трансляції соціокультурних чинників сімейного насильства над дітьми, доповнивши запропоновану класифікацію ще й процесом моделювання, що передбачає ширший спектр сприймання та відтворення поведінки і може інтегрувати в собі три попередні.

Наступне, що треба виокремити, це безпосередні комунікативні канали трансляції соціокультурних чинників, а також провідники передачі моделей поведінки, що також визначають конструктивну специфіку насильства та його дискурс. Отже, серед них виділяємо: досвід поколінь (переживання насильства, безпосереднє та опосередковане його спостереження), презентацію і трансляцію насильства ЗМІ, а також його відображення у літературі та фольклорі (приповідках, прислів'ях, афоризмах, казках, колискових) тощо. Всі ці канали транслюють модель насилля за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації, візуальних, текстуальних та дотекстуальних знаків та значень, що проявляються у словесній мові, мові жестової поведінки, текстах, візуальних образах тощо. Тут потрібно враховувати також і те, що вказані нами соціокультурні чинники та їх провідники (канали) є одними із безпосередніх факторів соціалізації особистості, а також творять символічний конструкт насильства.

Зупинимося детальніше на комунікативних каналах поширення повідомлень, значень і образів насильства. Отже, насильство транслюється ЗМІ (ТБ, Інтернет, друкованими виданнями) і, як відомо, творить медіа-імідж насильства. Проблему медійного насильства ми не будемо розкривати у цій доповіді. Можна лише відмітити, що приваблива роль героя, та

нормативне значення насильства презентоване у повідомленнях ЗМК є авторитетними для дітей і сприяють його проникненню у процес соціалізації.

Про існування культурної традиції застосування насильства до дітей в сім'ї свідчить також і релігія. Аналіз насильства у цьому соціальному інституті потребує окремого розгляду, але ми все ж дотично візьмемо до уваги релігійний контекст, розглядаючи його як соціокультурний елемент. В домінуючих релігіях (іслам, християнство, протестантизм тощо) чоловік є головою сім'ї, його авторитет є первинним і незаперечним. Жінка чи дитина ж оголошуються нижчими істотами. Це створило відповідні стереотипи образів членів сім'ї. Дидактичну роль фізичного покарання дітей описують, наприклад, біблійні тексти. Можемо згадати оповіді про Каїна і Авеля (Бут. 4); оповідь про Йосифа, сина Якова (Бут. 37:1-24); біблійні приповіді царя Соломона: «...хто стримує різку свою, той ненавидить сина свого, хто ж любить його, той шукає для нього картання» (Пр. 13:24), «Карай свого сина, як довго надія триває» (Пр. 19:18), «Не будь скупюю, не щади карати сина, бо караючи його патином, рятуюш його від темряви» (Пр. 23:13); «Хто свого сина любить, уживає частіше прута, різки» (Іс. Сир. 30,1).

Звичайно, у Книзі Нового Завіту також є заклик до батьків шанувати своїх дітей і не ображати їх: «А батьки, – не дратуйте дітей своїх, а виховуйте їх в напаминанні й остереженні Божому!» (Еф. 6:4).

Традиція застосування тілесних покарань відображена також у приповідках, прислів'ях та афоризмах, де не лише виправдовується насильство, але й є свідчення про нього як про обов'язковий елемент побутового життя і виховання. Серед них можемо виокремити такі: «Люби дитину (чи жінку) як душу, а труси як грушу», «Добрий син – битий син», «Кораблі і діти провадяться з-заду», «Краще, щоб дитина плакала від батьків, ніж щоб вони плакали від неї у старості». У Пораднику «Домострой» також є подібна рекомендація: «Казни сына своего от юности и будет покой тебе в старости; не ослабевай бия младенца: если железом бьешь его — не умрет, но здоров будет; бия его по телу, душу его избавляешь от смерти» [9, с. 16]. Слід також згадати афоризм Бернарда Шоу: «Если вы бьете ребенка, постарайтесь бить его в гневе, даже если это угрожает его жизни. Хладнокровный удар не может и не должен быть прощен» [10]. Звичайно серед висловів і афоризмів також є аргументи проти застосування насильства, наприклад: «Ребенок, который переносит меньше оскорблений, вырастает человеком, более сознающим свое достоинство» (М. Чернишевський); «С детьми необходимо мягкое обращение, потому что наказания ожесточают их» (Ш. Монтеск'є) [там

же]. Також є достатня кількість афоризмів видатних педагогів (А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.), але це питання є доволі широким і потребує окремого дослідження.

Отже, як бачимо, полеміка та риторика навколо застосування жорстокості у взаємовідносинах з дітьми має місце, адже насильство протягом довгого часу є одним з педагогічних методів для того, щоб виховати добру людину.

Ще одним соціокультурним каналом трансляції жорстокого ставлення до дітей в сім'ї є фольклор та казки. Прояви агресії та насилля у фольклорі та літературі розглядає В. Жмуров, у народних казках – Х. Дікман, Марія-Луїза фон Франц та інші [11]. Ми ж зосередимо свою увагу на насиллі щодо дітей та той аспект проблеми, що визначає казки як засіб насильства. Тут особливо треба звернути увагу на його дидактичну мету. Отже, в одну групу можемо виокремити казки, де змальовується насильство, що відбувається за допомогою комунікативного посилення через залякування («Кобиляча голова», «Івасик Телесик», «Як півник по воду до моря ходив», «Колобок», «Котик і півник», «Горе однооке» та ін.), але покликане виконувати дидактичну роль. До другої групи можемо віднести казки, де безпосередньо можна знайти елементи різного роду сімейного насилля (зазвичай стосується взаємостосунків мачухи та падчерки), серед них: «Коза-дереза», «Казка про дідову і бабину дочку», «Морозко», «Про Снігарочку і лиху мачуху», «Казка про злу мачуху», «Попелюшка» (Ш. Перро), «Дванадцять місяців» (С. Маршак), «Білосніжка і сім гномів» (Брати Грімм), а також повість Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку», твір Бориса Грінченка «Каторжна» та інші.

Тут також слід виокремити оповідки про «бабая» і «бабу-Ягу» та тексти деяких колискових, наприклад: «...баю, баюшки, баю, не лягайте на краю. Прийде сіренький вовчок і укусить за бочок...», «...баю, баю, баю, не іди сюди бабаю...», тощо.

Як ми вже згадували, всі ці канали є потужними культурними чинниками соціалізації дитини. Казки та колискові на практиці протягом поколінь виконують виховну функцію та покликані нести повчальний зміст. Треба також сказати, що вони є як вербальними засобами насильства, так і каналами його трансляції. Фольклор і прислів'я творять окрему структуру конструювання насильства, тут можемо спостерігати, наприклад, однотипове уявлення про мачуху як негативного героя, а також часте залякування дітей за посередництвом негативних героїв казок. Завдяки комунікативній властивості насильства поступово створюється його легітимний портрет у свідомості дитини, що несе певне символічне повідомлення про рольові уявлення та моделі поведінки у певних життєвих ситуаціях.

В цьому контексті потрібно окремо розглянути легітимацію культурного насилля. За словами сучасного дослідника Д. Галтунга, культурним насиллям є «будь-який аспект культури, що може використовуватися для легалізації насилля в його прямій і структурній формі» [12, с. 34]. Але, на думку Г. Козирева, зводячи суть культурного насильства лише до його легітимації, Д. Галтунг надмірно звужує його зміст [13]. Ми ж вважаємо, що легітимація звичайно не є ознакою існування насилля, але вона є домінуючим процесом, за посередництвом якого це явище існує і транслюється у сфері суспільних взаємин.

Отже, щоб побудувати модель конструювання феномену домашнього насилля, треба врахувати, що в нашому суспільстві насильство, як соціокультурне явище, містить два аспекти: поведінковий, що має вихід через безпосередні дії, чи їх спостереження, та когнітивний, що має вихід через розумове сприйняття дій насильства, його мови, образів та дискурсу. Якщо розглядати насилля як символічний феномен, то можна також звернутися до дискурсивних та семіотичних значень мови насильства і тексту, за допомогою якого воно презентується. Значення мовних символів, зображень, знаків, значень, їх інтерпретацію та репрезентацію, можемо знайти у розробках Ф. де Соссюра, Р. Барта, Ч. Огдена, Ч. Пірса. Семіотичний аналіз дискурсу сімейного насильства щодо дітей буде предметом нашої наступної доповіді, тут ми лише частково будемо звертатися до термінологічних значень цих концепцій. Для нашої моделі доцільно також врахувати модель агресії Д. Жмурова [14]. Останній у своїй теорії вказує на те, що агресія, у нашому випадку також і насильство, це не лише проста дія, вона обов'язково несе в собі якусь інформацію. Остання стосується як причин вчинку, так і того інформаційного послання, яке несе в собі ця дія, особливо це стосується вербального, текстуального чи візуального вираження агресії або насильства. Можна також трактувати їх як своєрідні культурні маркери чи культурні коди (наприклад, вживання негативних слів чи виразів: «зла мачуха», «бабай» тощо), які програмують очікувану, з точки зору того, хто їх застосовує, реактивну поведінку дитини.

Отже, зважаючи на таку інтерпретацію розуміння специфіки існування явища, можна запропонувати авторську модель конструювання насильства як соціокультурного феномену наступним чином (Див. Табл.1):

Модель процесу конструювання насильства над дітьми в сім'ї як соціокультурного феномену

Когнітивний рівень	Результат взаємодії	Поведінковий рівень
<p><i>Інформаційні коди</i> – те, що ми знаємо про насильство через весь масив джерел та каналів, звідки можна почерпнути інформацію щодо нього (явну чи латентну).</p> <p><i>Інструменти ідентифікації кодування:</i> через розуміння, сприймання, мовні рефлексії та рефлексії свідомості, щодо дій, знаків, візуальних зображень, фізичних кодів, через канали передачі інформації.</p> <p>Тут можна виділити процеси:</p> <p>Презентація повідомлення ↔ Інтерпретація повідомлення <i>дискурс</i></p> <p><i>Вихідні елементи:</i> Атрибуції (форми вираження інформаційних кодів у каналах трансляції насильства (у побутовій мові, казках, колискових, медіа, тощо))</p>	<p align="center">←</p> <p align="center">Конотативні значення ↔ Денотативні значення</p> <p align="center">Ціннісно-моральна та нормативна легітимація значення</p> <p align="center">↓ Досвід</p> <p align="center">↓ Нормативна поведінка</p> <p align="center">↓ Традиція</p>	<p><i>Фізичний код</i> – реалізується через дії, поведінку, її застосування, чи спостереження насильства у побуті (реальній поведінці), ЗМІ, літературі, казках тощо.</p> <p><i>Інструменти ідентифікації кодування:</i> через фізичне спостереження чи вчинення насильства.</p> <p align="center">Презентація повідомлення</p> <p><i>Вихідні елементи:</i> Дія/бездіяльність (акт і результат творчості, насилля у зв'язку з ним, практика)</p>

Отже, як бачимо, інформаційні та фізичні коди, що є взаємозалежними, взаємодіють на рівні конотативних та денотативних значень, які в них вкладає суб'єкт взаємодії (джерело) і проявляються за посередництвом інструментів ідентифікації кодування. Ці коди несуть певне символічне повідомлення, дискурс якого інтерпретується у свідомості індивіда (реципієнта), до якого спрямоване це повідомлення. Треба зазначити, що інтерпретація значення повідомлення може не відповідати тому змісту, який був закладений джерелом повідомлення. Якщо повідомлення має циклічний повторюваний характер, то його значення може легітимуватися у ціннісно-моральній сфері свідомості особистості, таким чином набуде здатності відтворитися у її досвіді і визначати нормативність поведінки, що, в свою чергу, буде сприяти трансформації зовнішнього образу сімейного насильства в індивідуальну традицію. Вихідними елементами цього процесу є атрибуції на когнітивному рівні та практики на поведінковому, які поступово трансформуються у інформаційні та фізичні коди. Таким чином можна пояснити поступовість та відтворюваність насильства у часі та між поколіннями. Така модель окреслює конструкт домашнього насильства і його найперше необхідно інтегрувати у соціокультурному полі, канали якого є домінуючими провідниками трансляції повідомлень, образів і символів насильства у процесі соціалізації дитини.

За основу нам потрібно брати конкретне повідомлення та його дискурс, який нам подається за допомогою знаків у окреслених нами каналах конструювання насильства, і враховувати те, яке значення та яка інтерпретація у це вкладається. Тут можна поставити питання, наприклад, репрезентації значення дискурсів у казці і їх інтерпретацію дорослими та дітьми зокрема. У соціокультурній сфері буденної свідомості такі презентовані конотативні значення Р. Барт називає «міфологіями», головною функцією яких є здійснення прихованого конструювання образу і уявлення про насилля [15, с. 72-129]. Таким чином виникає вже сконструйоване соціальне уявлення про значення мови чи символу насильства, яким індивід мусить послуговуватися. Можна припустити, що створюються певні виховні коди, які мають інтерпретуватися як очевидні, але у випадку з дітьми, наприклад у казках, вони можуть сприйматися неоднозначно та неочевидно. Якщо брати до уваги сюжети казки чи фільму, то, треба сказати, що їх складають дорослі, а діти, у яких відбувається ранній процес соціалізації, ідентифікувати та інтерпретувати такі кодовані значення можуть лише у трохи старшому віці. Часто ці образи вони сприймають буквально, не розуміючи насправді значення коду чи повідомлення, яке воно несе. Наприклад, слово «бабай», що називає вигадану істоту, для дорослих має значення застереження. А для самих дітей це істота усвідомлюється реально, тому інтерпретації чи розкодування значення цього слова не

співпадають на самому рівні буденної свідомості. Часто через це виникають конфлікти сприйняття та, на перший погляд, немотивовані страхи у дитини. І, треба сказати, що окрім переляку ніяких виховних значень для дитини, яка зробила певний негативний вчинок, це слово чи фраза не мають. Лише згодом вона буде здатна розуміти дидактичний зміст, значення та сенс застосування сюжетів і їх персонажів до вчинку, який вона зробила, а також зможе ідентифікувати їх причинно-наслідковий взаємозв'язок. Подібно ж можна пояснити і інші види насильства: фізичне покарання, залякування тощо.

Треба сказати, що тілесне покарання, навіть без важких травм, несе символічне повідомлення: діти є нижчими від дорослих. Значення виховного насилля (особливо у його легкій формі) у суспільстві є символічним і традиційним. Насильство батьки часто розуміють не як протиправний акт, а як виховний метод взаємодії у стосунках з дитиною, віддаючи перевагу його дидактичному значенню, спрямованому на результат. Жорстоко караючи чи залякуючи дитину, батьки зазвичай вкладають у це виховний зміст, але, в той же час, в свідомості дитини виробляється не морально-ціннісна установка, а лише наслідкова стимул-реакція на жорстокість. Таку поведінку діти, засвоюють у процесі соціалізації і потім можуть відтворювати її у ставленні до своїх дітей, але такі їх дії не будуть ефективними, оскільки дитина насправді не розуміє символічного значення такого повідомлення та його прихованого дискурсу, що є само собою зрозумілим для дорослих. За посередництвом презентації та інтерпретації символів насильства, останнє легітимується у свідомості дитини. Таким чином суспільна легітимація насильства стає індивідуальною, а індивідуальна – структурною ланкою суспільної. Після ідентифікації цих процесів вихідними елементами є, як ми вже зазначили, або атрибуції, або поведінка (дії) особистості.

Отже, як бачимо, застосування насильства є феноменом соціокультурним і стало одним із символічних елементів культурної традиції сімейних взаємин. Найбільша суперечність полягає в етичній дилемі, адже таким аморальним способом батьки намагаються переконати дітей поділяти і дотримуватися певних моральних норм чи правил поведінки. Тут можемо говорити про наявну амбівалентність цінностей та моралі у нашій свідомості і про глибоку вкоріненість побутового насильства, особливо щодо дитини. Така поведінка стала своєрідною «звичкою» сучасного суспільства, в тому числі й українського.

Сьогодні у соціогуманітарному дискурсі залишаються відкритими запитання щодо викорінення сімейного насильства над дітьми та способів зміни суспільної моралі, а також є невирішеною проблема інтеграції насильства як соціокультурного феномену у сферу морально-правових та ціннісних рефлексій суспільства.

Література:

1. Права дітей в Україні: реалії та виклики після 20 років Незалежності» (за результатами опитування дітей віком 10-17 років) [Електронний ресурс] / Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/docs/poll2905.pdf>
2. Права людини в Україні — 2011. Доповідь правозахисних організацій / [за ред. Є. Захарова] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — Харків: Права людини, 2012. — 352 с.
3. Бездверний Ю. Історико-філософські підвалини соціального насилля / Ю. Бездверний, М. Колінько // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. - № 3. - С. 175-183.
4. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. / П. Бергер, Т. Лукман; [пер. Е. Руткевич]. — М.: Медиум, 1995. - 323 с.
5. Бурдьє П. Практический смысл / П. Бергер; [пер. с фр.: А. Бикбов, К. Вознесенская, С. Зенкин, Н. Шматко; отв. ред. пер. и послесл. Н. Шматко]. — СПб.: Алетейя, 2001. — 562 с.
6. Гончарова Т. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення / Т. Гончарова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2010. - № 4. – С. 47-53.
7. Йосипів А. Детермінанти насильницької злочинності та протидія їй органами внутрішніх справ: монографія / А. Йосипів. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 276 с.
8. Фурманов И. Эндогенные и экзогенные факторы эстафеты агрессии и насилия в семье / И. Фурманов // Психологический журнал. – 2008. – № 2 (18). – С. 9 – 14.
9. Дмитренко М. Попередження насильства у сім'ї. Методичні рекомендації за матеріалами УМВС України в Дніпропетровській області / М. Дмитренко, М. Тропінін, П. Власов. — Дніпропетровськ: Вісник Інтернешнл та Жіночий Консорціум ННД-США, 2001. – 56 с.
10. Афоризмы: Высказывания о детях. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.genialnee.net/themes/deti/>
11. Грищенко І. Дидактична функція насилля в народній казці (за матеріалами записів П.Іванова кінця ХІХ ст.) [Електронний ресурс] / І. Грищенко. – Режим доступу до статті: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=927>
12. Галтунг Д. Культурное насилие / Д. Галтунг // Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. - М., 1995. - Вып. 8. - С. 34-37.
13. Козырев Г. Проблема насилия в теории, в массовом сознании и реальной жизни [Електронний ресурс] / Г. Козырев // Весник МГУ. – М., 2000. – Серия 7. Философия. - № 6 - С. 85-100. – Режим доступу до статті: <http://www.ekstremizm.ru/biblioteka/item/201-problema-nasiliya>
14. Жмуров Д. Структура агрессии // Насилие (агрессия) и литература / Д. Жмуров. – 2-е изд. – Иркутск: «АСП-Принт», 2005 – 240 с. – Режим доступу: http://просто.info/nl/nl_c1.html
15. Барт Р. Избранные

работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт; [пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. Косикова].
— М.: Прогресс, 1989. - 616 с.

Криницька І. П.

**Теоретична концепція конструювання явища насильства над дітьми в сім'ї як
соціокультурного феномену суспільного буття**

Криницкая И. П.

**Теоретическая концепция конструирования явления насилия над детьми в семье
как социокультурного феномена общественного бытия**

Krynytska I. P.

**The theoretical construction concept of the phenomenon of violence above the children in
family like a sociocultural phenomenon of public reality.**